

Od jara do podzimu

aneb Jak začít včelařit

Vážení přátelé včelaři.

Dovolte, abych se vám představil. Začal jsem včelařit v roce 1968 a jako každý začínající včelař jsem nerozpoznal trubce od matky. Začal jsem se postupně vzdělávat a rozšiřoval jsem stav svých včelstev. V roce 1984 jsem byl přijat do Ústřední včelařské školy, kterou jsem v roce 1987 ukončil a od té doby vykonávám funkci učitele včelařství. Rovněž jsem se v roce 1987 začal zabývat vyšším chovem včelích matek. V roce 1990 jsem byl Krajským soudem v Plzni jmenován soudním znalcem v oboru včelařství. Za dobu svého působení jsem poskytl řadu konzultací a přednášek. Sám jsem musel absolvovat mnoho hodin zdokonalovacího školení ve vzdělávacím centru Svazu včelařů, kde přednášeli špičkoví odborníci z Výzkumného ústavu včelařského v Dole u Libčic. Seznámil jsem se s mnoha včelaři, od kterých jsem vyslechl mnoho názorů na ošetřování včel. Napsal jsem mnoho článků do časopisu Včelařství. V roce 2007 jsem na internetu ve Včelařských novinách psal celý rok sérii článků pro začínající včelaře. Před každým psaním jsem si položil otázku „Jaké skupině včelařů to má pomáhat?“. Rovněž si tuto otázku pokládám i teď.

Jaké včely, jaký úl?

- úl musí vyhovovat včelám
- úl musí vyhovovat včelaři při dodržování všech zákonitostí života včel Téměř každý včelař

je v úlové otázce svým způsobem „výzkumníkem“ a snaží se svůj úl pro svou práci vylepšovat. Z těchto důvodů vzniklo na území ČR, hlavně ve druhé polovině minulého století, asi deset základních typů úlů a několik rámkových měř.

Mnoho včelařů používá ještě v současné době maloprostorové úly, které se skládají z plodiště s počtem cca 11 až 12 rámků a jeden medník o stejném prostoru. Tyto úly jsou pro současné šlechtěné linie včel již nevyhovující.

Další užívanou kombinací jsou dvě rámkové míry v úlech nástavkového typu. Vyšší rámková míra se používá jako plodiště a nižší jako medník. Tento typ se užíval již v minulosti. Ve skanzenech můžeme tyto úly ještě spatřit.

Za pokrokový způsob včelaření lze považovat nástavkové včelaření s větší nebo menší rámkovou mírou, případně v kombinaci s takzvanými polorámkami. Nástavkový způsob včelaření je v současné době velice vhodný.

Maloprostorové.

Nelze jednoznačně říci, že se nemohou v dnešní době v těchto úlech chovat včely. Je ale zapotřebí zde provádět v průběhu roku mnoho zákroků a to je pro dnešní linie včel nevyhovující. Nedostatkem je zejména malý prostor a množství manipulací v rámci včelařského roku.

Po obsazení celého prostoru je nutné včelám nasadit medník. Postupujeme tak, že tři až pět rámků se zavíčkovaným plodem bez matky pře-

ložíme do rojáku a od česna jako první rámeček dáme novou mezistěnu. Pokud včely už postavily tu mezistěnu, kterou jsme vložili při jarní kontrole, pak ji necháme jako druhou vedle plodu. Když tomu tak není, vedle plodu dáme prázdnou souš. Další rámkové budovy s plodem a matkou. Za poslední plodový plást vložíme opět prázdnou souš. Zbytek můžeme doplnit rámkou s mezistěnou. Musíme dbát na to, aby matka měla dostatek místa pro kladení vajíček.

Mezi plodiště a medník položíme mřížku. Je celkem jedno, zda je mřížka z PVC nebo drátěná. Včely ji berou vždy jako překážku. Nad mřížku postavíme medník a ten budeme osazovat následovně. Jako první dáme mezistěnu, další jednu, nebo dvě souše. Potom vložíme rámkou s plodem, které jsme odebrali z plodiště. Za plod opět vložíme nějakou souš a zbytek můžeme doplnit rámkou s mezistěnou. Na místo mezistěn do medníku můžeme použít souše.

Mnozí včelaři z obav, že při vytáčení dojde k poškození panenského díla, neradi takové rámkové budovy vkládají do medníku. Při troše opatrnosti lze i med na nově postavených mezistěnách také vytočit. Musíme maximálně využít stavební pud včel. Mezi včelaři panuje také klamný názor, že pokud včely musí hodně stavět, sníží to výnos medu. Obměnou díla trvale tlumíme zejména nosemozou a zpápenatím plodu.

Při další manipulaci ve včelstvu budeme postupovat obdobně. Zejména převyšujeme staré plásty s plodem a plásty s pylem, který je starší

více než jeden rok. Převěšováním rámků a vytvoření dostatku místa matce ke kladení, zabýváme také vyrojení včelstva. Rada včelařů v maloprostorových úlech nepoužívá mřížku mezi plodištěm a medníkem. Pokud je silná snůška, včely postupně vytlačí matku z medníku. Při slabé snůšce se matka zdržuje převážně v medníku, pokud tam má místo pro kladení vajíček.

Nesmíme zapomenout, že úl musí být řádně odvětrán, aby nedošlo k přehřívání včel uvnitř. Je to jeden z možných důvodů vyrojení.

Nástavkový způsob včelaření.

Nástavkový způsob umožňuje jednoduchou manipulaci a je výhodný pro včely i včelaře. Nejde o převěšování jednotlivých rámků, ale manipulaci s celým nástavkem formou podsouvání, nebo pokládání na sebe. Jednoduchým způsobem lze tak dosáhnout velké síly včelstva, u něhož je předpoklad dobrých medných výnosů. Snadno lze také vytvořit oddělky.

Tento způsob chovu včel je velice progresivní. České včelařství je však silně konzervativní a mnozí včelaři nástavkový způsob včelaření proto odmítají z neznalosti. Nestačí si pořídít nástavkové úly, ale je nutné také změnit technologii ošetřování včel.

Zájemcům nástavkového včelaření lze doporučit „Včelařství“ od autorů Vladimír Veselý a kolektiv

z roku 2003, dále „Včelaříme nástavkové“ od autorů Františka Kamlera a Květoslava Čermáka z roku 2003. Tyto učebnice jsou k dostání ve včelařských prodejnách.

Větrání úlu v průběhu roku.

Asi 4000 let před naším letopočtem žily včely ve hliněných úlech v Egyptě. Později byl v Evropě vybírán včelám med z dutin stromů. Včelaři postupně poznávali zákonitosti života včel. Včelám připravovali vhodné dutiny stromů a stěhovali je blíže ke svému obydlí. Asi v 16. století vznikly první úly z beden a košnice ze slámy. Před druhou světovou válkou používaly české včelařské spolky více než 100 různých typů úlů. V roce 1959 byl schválen úl Československý s rámkovou mírou 37x30 cm, který včelám vyhovuje lépe než míra 39x24 cm. Od roku 1985 se v České republice vyráběl jenom úl Československý a Tachovský úl. Oba tyto úly prošly vývojem a mají každý 10 cm vysoký podmet, odnímatelné dno a hlavně velký otvor pro větrání na dně úlu. V stejné době se u nás začaly vyrábět také tenkostěnné nástavkové úly, které mají navíc v každém nástavku větrací očko.

Pokud bychom studovali historii včelařství z dostupných písemných materiálů, zjistíme, že renomovaní výrobci úlů využívají poznatků přirozeného života včel žijících v dutinách stromů, tj. s maximálním otvorem ve spodní části a odvětráním v horní části očkem. V dutinách stromů vydlabali tzv. očka ptáci, kteří se chtěli dostat na zdroji své potravy. Z toho pro nás plyne poučení, že včelám jednoznačně vyhovuje v úlu „průvan“ a nikoliv pevně uzavřený prostor bez větrání s malým česnovým vstupem do úlu.

Ke škodě pro obě strany má ještě velký počet včelařů v ČR velice konzervativní názory na racionální způsob včelaření a zejména k „úlové otázce“. S nástupem nových stavebních materiálů umožňujících tepelnou izolaci, vyrábí poměrně velká část včelařů úly vlastní konstrukce. Lze proto konstatovat, že „co včelař, to vyzkumník“. Na celé problematice je nejhorší to, že

při výrobě těchto úlů se zapomíná na jejich odvětrání, především při použití neprodyšných materiálů. Tyto materiály se používají zejména pro své výborné tepelné vlastnosti, cenovou dostupnost a snadnou montáž úlů. Včely však velice citlivě reagují na venkovní teplotu. Pokud úl z takových stavebních materiálů není řádně odvětrán dostatečným přívodem vzduchu ve spodní části a únikem v horní části /očkem nebo stropem/, stává se doslova lednicí pro včely.

Proč je v úlu vlhko?

U řady včelařů převládá názor, že v prosinci po slunovratu začínají včely opět plodovat a v úle dochází ke zvýšení vnitřní teploty v plodišti, a proto je tam vlhko. V podstatě lze s takovým názorem souhlasit, až na tu vlhkost. Je nutné si uvědomit, že pokud je včelstvo v chumáči a venku mrzne, pak asi 1 cm od chumáče je teplota v úlu kolem 0 st. C a uprostřed chumáče je cca 30 st. C. Když včelstvo ploduje, je teplota na plodu cca 35 st. C a celková vnitřní teplota se proto zvýší. Pokud úl není řádně odvětrán, dochází na vnitřních stěnách úlu a na plástech bez včel ke srážení vodních par. Takové prostory vyhovují houbám a plísním.

První jarní kontroly.

Jedno z nejhezčích období pro včelaře je jaro. Včely začínají reagovat na zvyšující se venkovní teplotu. Při návratu sledujeme, že nosí první pyl a to by měl být signál pro včelaře k provedení jarních kontrol. Předčasné kontroly jsou spíše ke škodě.

Kdy a co kontrolujeme?

K první kontrole můžeme přikročit, až budou denní teploty alespoň na slunci více než + 10 st. C. Rozhodně nebudeme tuto kontrolu provádět při krátkodobém oteplení s výhledem špatného počasí pro další dny. Mnozí včelaři zbytečně dospíchají s provedením prvních jarních kontrol, a tím se mohou dopustit nezvratných škod na včelách.

Kontrolujeme množství zásob a přemisťujeme je blíže chumáči včel, ale zásoby neotevíráme. Včely zásoby při otevření přemisťují do plástů, kde se vyskytuje plod. Minimální množství zásob by nemělo klesnout pod 4 kg.

Zjišťujeme, zda je přítomna matka. Chybějící matku poznáme tak, že včely jsou hlučné a můžeme sledovat mírné zvednutí zadečky a třepání křídel. Jsou-li včely v klidu, není nutné zjišťovat, zda jsou zakladena vajíčka. Starší matky začínají na jaře klást vajíčka trochu později.

Odstraňujeme plásty, na kterých je plíseň. Nesmíme je dále používat a patří do vařáku. Pokud je včelstvo v dobré kondici a obsedlo alespoň větší polovinu úlového prostoru, tento prostor zužovat nemusíme.

S větším prostorem se silně a zdravé včelstvo snadno vypořádá. Už při prvních kontrolách můžeme jako první a poslední rámeček vložit mezistěny a poté není nutné delší dobu do včelstva zasahovat.

Začátek stavby těchto mezistěn nám bude signalizovat další rozšíření prostoru pro včely.

Co nesmíme?

Nerozdělujeme plodové těleso (rámky, ve kterých je plod) tím, že bychom mezi plod vložili např. plást zásob, prázdnou souš, apod. Není rovněž vhodné včelstvu odebírat pylové plásty, nebo různým způsobem je ve včelstvu přemis-

fovat, což mnozí včelaři dělají. Také bychom neměli spojovat zdravé a nemocné včely.

Nesmíme na jaře zbytečně zužovat úlový prostor, zdravé a silné včelstvo se dokáže s větším prostorem /i když neobsedlým/ vyrovnat.

Také příliš velký počet kontrol, nebo různých úprav včelám spíše škodí. Ať o nás sousedé nemluví takto: „Je volno a soused nic jiného nedělá, než se rejpe ve včelách“. Již od jara nepoužívejme stejné oblečení a další pomůcky, které používáme při ošetřování jiných domácích zvířat. Lepší je, když nám jsou včely vzorem při uklízení svého obydlí – úlu a snažme se stejným způsobem uklízet včelíny a včelnice.

Spojování slabých včelstev.

Mnozí řeší situaci slabých včelstev tak, že do slabých včelstev přidávají zavíčkovaný samotný plod a někdy i včely, které odebírají od silných skupin. Je otázkou názoru na správnost takového zásahu, ale v každém případě se jedná o zeslabení silného včelstva, u kterého se dá předpokládat dobrý výsledek v nadcházející sezóně.

Včelstvo, které na jaře nedokáže obsadit alespoň polovinu úlového prostoru, bychom měli spojit se stejným slabým včelstvem. Pokud používáme pouze jedno plodiště – jeden nástavek, první slabé včelstvo přesuneme do přední části tohoto úlu. Druhé včelstvo vložíme do zbytku volné části.

U nástavkového způsobu chovu včel (bez rozdílů na rámkovou míru), můžeme vzít celý nástavek slabšího včelstva a ten položit na jiné slabé seskupení včel. Pro jistotu lze tyto včely odělit novinovým papírem.

Za několik dnů po spojení volný nástavek odstraníme a rámky s plodem a včelami přesuneme do některého z těchto nástavků. U nástavků s rámkovou mírou menší výšky než 24 cm musí zůstat nejméně dva nástavky.

Pokud nemáme jiný záměr s matkami, nemusíme je odebírat. Nějakou dobu budou ve včelstvu pravděpodobně klást obě a pak zůstane pouze jedna.

Včely, které jsou na jaře prokazatelně bez matky, lze stejným způsobem spojovat, ale pouze se včelstvem, v němž se nachází matka. Předpoklad, že by si ji včely na jaře dokázaly vychovat z přidaných vajíček od jiného včelstva, je málo pravděpodobný. Když zjistíme, že jsou ve včelstvu bez matky trubčice a hrboplod, je lépe tyto včely vymést.

Voda.

Včely potřebují pro krmení svého plodu kromě svých zásob a pylu také vodu. Včelaři někdy dokáží vytvořit skoro umělecká díla v napáječkách, ale včely to nedokáží ocenit. S oblibou budou vyhledávat kaluže, hnojiště a podobná místa. Proč hnojiště? Snad jenom proto, že jsou tam organické látky, nejspíš sůl.

Některé nové úly mají na stropě desku z PVC, na které kondenzuje pára a mění se na vodu. Také v obchodní síti lze zakoupit stropní vložky, které mají obdobnou funkci. Lze je nahradit obyčejným pylovým igelitem, který rozprostřeme na strop úlu. Tuto fólii můžeme nechat po celou sezónu a ušetříme si práci při čištění stropu od vosku. Jako optimální napáječka s vodou je sklenice s prosakovacím víčkem, kterou postavíme jako krmítko na strop. Tento strop úlu musí být k tomu účelu upraven.

Včely jsou bez zásob.

Nejvíce zásob včely spotřebují pro vlastní potřebu při krmení plodu. V literatuře se udává, že včely za jeden včelařský rok spotřebují 100 až 120 kg zásob a kolem 35 litrů vody. Nejlépe včelám v předjaří vyhovuje přidání již předem zpracovaných zásob, které máme uložené někde v rámcích, nebo máme možnost tyto zásoby odebrat z jiného včelstva. Při odebírání zásob z uhybnutého včelstva, musíme postupovat velice opatrně. Pokud včely uhybnuly na nosemózu (poznáme to na pohled tak, že horní loučka a také zásoby budou pokálené), není vhodné tuto potravu bez dezinfekce dále používat. Spory nosemózy likviduje teplota vyšší než + 70 st. C.

Opatrně otevřeme úl, abychom co nejméně rušili včely. Na pohled je již vidět, zda před a za sedícím chumáčem jsou nějaké zásoby. Pokud tomu tak není, opatrně budeme odebírat prázdné souše až se dostaneme na kontakt k sedícímu chumáči včel. Před a také za sedící včely opatrně vložíme zásoby, které neotevíráme. Včely si je budou otvírat podle potřeby. Pokud zásoby předem otevřeme, včely by je okamžitě přenesly a přitom by došlo ke zvýšené aktivitě ještě zimujících jedinců.

Jak zásoby doplnit?

Nejvhodnějším způsobem doplnění zásob je odebrání již zpracovaných zásob od jiného zdravého včelstva a vložení poblíž chumáče ve včelstvu bez zásob. Když nemáme odkud vzít, zbývá nám pouze jediné řešení, a to dodání zásob včelám formou cukerného roztoku. Venkovní teploty musí být alespoň přes den kolem + 10 st. C. Musíme postupovat velice opatrně, protože včely mohou být značně zesláblé.

Cukr je čistá sacharóza, a tu včely musí nejdřív zpracovat. Je nebezpečí, že může dojít k nadměrnému zatížení organismu a k únavě i úhynu dlouhověkých včel. Z tohoto důvodu musíme postupovat při doplňování zásob na jaře velice opatrně. Roztok bychom měli míchat v poměru maximálně 1 kg cukru na 1 litr vody. Celkové množství roztoku musí být jenom nezbytně nutné. Včelstvo, v němž bude prokazatelně nosemóza (pokálené česno, loučky atd.), bude mít mnohem větší spotřebu zásob. Takovému včelstvu můžeme doplnit pouze zásoby, které jsou zpracované.

Zásoby lze také doplnit ve formě medocukrového těsta, tj. dva až tři díly práškového cukru a jeden díl medu. Placky s takto upraveným těstem se dávají pod strop úlu na vhodnou podložku. Ke zpracování tohoto těsta včely potřebují také vodu, která se bude srážet na stropě úlu. V obchodní síti lze koupit dvoukomorová stropní krmítka, do kterých lze vložit medocukrové těsto a také nalít vodu. Krmítko tvoří strop úlu a voda se v něm zahřívá od chumáče včel. Rovněž musíme postupovat opatrně a pokrmit raději v menších dávkách

Zásoby od uhybnulých včelstev nesmíme dávat jiným včelám! !!

Rozšiřování prostoru včelám.

Mnozí včelaři sledují na jaře v úlech přístupných ze zadní strany teplotu skla a zda včely jsou za sklem. Pokud ano, prostor rozšiřují zpravidla o mezistěnu. Za několik dnů tento postup znovu opakují. U včelařů, kteří mají větší počet včelstev, je tento způsob zdlouhavý a vyžaduje dostatek času.

Všeobecně by mělo platit, že pokud je včelstvo zdravé a obsadí alespoň přes polovinu úlového

prostoru při prvních kontrolách, nemusíme zde provádět další zákroky až do doby, kdy zjistíme, že první a poslední mezistěnu, kterou jsme vložili při první kontrole, včely staví. Při zjištění, že ve včelstvu je alespoň pět souší se zavíčkovaným plodem, lépe vybihajícím, můžeme tento úlový prostor rozšířit. Při klasickém způsobu včelaření, je vhodné několik rámků se zavíčkovaným plodem převést do medníku a volný prostor v plodišti doplnit mezistěnami a maximálně využít stavební pud včel. Obměna díla je nejlepší prevencí tlumení nemocí, zejména nosemózy a zvápenatění plodu. Při nástavkovém způsobu včelaření je velice jednoduchý způsob rozšíření prostoru. Přidává se vždy celý nástavek souší, anebo mezistěn. Převěšování plodu se zpravidla neprovádí.

Protirojoová opatření.

„Já už jsem měl roj“

S těmito slovy oslovuje včelař své přátele včelaře v okolí s očekáváním chvály, že je považován za velice dobrého včelaře, skutečnost je zcela jiná „Objednal jsem si matku od chovatele a všechny se mi vyrojily“. Samozřejmě, že k této situaci může dojít, ale musíme vědět, zda jsme ve včelstvu nevytvořili podmínky pro vyrojení my sami. Kraňská včela potřebuje mnohem větší úlový prostor, než jsme byli zvyklí včelám poskytovat v minulosti.. .

Důvody rojení:

- přehřátí úlového prostoru
- nepoměr mezi zavíčkovaným a otevřeným plodem
- včely tzv. „rojivky“ – původ matek z rojů

Přehřátí úlového prostoru.

V současné době používá mnoho včelařů ještě staré úly i v době produkčního období. Úly jsou zateplené, neodvětrané a s minimálním česnovým otvorem i stanovištěm na slunci po celý den. Plodiště má maximálně 11 rámků o rozměru 39x24 cm a pouze jediný medník. Tento prostor je pro včely naprosto nevyhovující. To, že včely vysedávají v hrozně na venkovní straně úlu neznamená sílu včelstva, ale snahu snížit teplotu v úlu. Včely se snaží mít maximální kontakt s matkou a tu také postupně tlačí ven z úlu. K samotnému rojení je už pouze krůček.

Abyste této situaci nedošlo, musí být úl řádně odvětrán alespoň větracím očkem na každém nástavku. Celkový prostor by měl být tvořen (při používání rámků 39x24) alespoň 33 rámků. Velkou výhodou je nástavkový způsob včelaření. Česnové prostory by měly být maximálně otevřeny a je dobré mít na dně úlu jen kovové síto. Průvan včelám neškodí. Stačí se podívat do přírody, jak dokážou včely dobře zimovat i v otevřených dutinách stromů.

Nepoměr mezi otevřeným a zavíčkovaným plodem.

Zejména v době silného jarního rozvoje může ve včelstvu dojít k tomu, že matka zaklade celý prostor.

Plod včely krmí až do zavíčkování a do vyhlínutí tohoto plodu je ještě dalších 14 dnů. Včely mateří kašičku, kterou by jinak krmily plod, používají pro vlastní potřebu. Přestanou mít zájem o matku, staví matečnický a do nich matka klade vajíčka. Tento plod až do zavíčkování včely krmí pouze mateří kašičkou. Matku postupně tlačí z úlu ven a pak dojde k rojení.

Již prvním zásahem na jaře lze nastartovat rojovou náladu ve včelstvu tím způsobem, že budeme úlový prostor zmenšovat ve zbytečných obavách, že je tam větší místo, než jsou včely schopny obsadit.

Této situaci lze snadno předejít dostatečně velkým úlovým rozměrem. Optimálním způsobem, který brání nepoměru otevřeného a zavíčkovaného plodu, je nástavkový způsob chovu včel. Pokud používáme úly s menším prostorem, je vhodné převést při každé manipulaci ve včelstvu rámků se zavíčkovaným plodem z plodiště nad mřížku. Také lze částečně zabránit rojení přidáním otevřeného plodu z jiného včelstva a tím „donutit“ včely tento plod krmit. Tyto manipulace mohou z časových důvodů provádět pouze včelaři s menším počtem včelstev.

Posledním způsobem, jak zabránit rojení takového včelstva, je odebrání matky. Ve včelstvu zruší matečnický a přidat jinou kladoucí matku. Pokud necháme ve včelstvu jeden rojový matečník před vyhlínutím, pak tuto matku musíme považovat jako rojovou.

Včely rojivky.

Do této skupiny můžeme zařadit včelstva, která pocházejí z rojů, a tedy z rojových matek. Zvláštností této skupiny včelstev je to, že na jaře přicházejí velice rychle k síle a je skoro nemožné vyrojení zabránit.

Včely se rojí opakovaně, až někdy zůstane úl skoro prázdný a na konci sezóny včelař zjišťuje, že v úlu má „trubcokladnou matku a nemůže ji najít“. Matka to není, ale jsou to včely trubčice, které kladou vajíčka. Předejít včelám „rojivkám“ lze jediným způsobem, a to výměnou matky a nerozchovávat matky z rojových matečnicků.

Roj ano – nebo ne?

Roj byl v minulosti považován za jediný způsob rozšiřování stavu včelstev. Rojivost včel je přirozenou rozmnožovací vlastností včel. Tato vlastnost je zejména z ekonomických důvodů u včelařů s menším množstvím včelstev nežádoucí. Stav včelstev můžeme rozšiřovat formou oddělků z vlastního plemenného materiálu, nebo si můžeme objednat matku z některého vyššího chovu. Matky v těchto chovech se včetně dalších vlastností šlechtí na ovladatelnost rojivosti velice přísným výběrem.

Rojochyty.

Rojochyt si můžeme snadno udělat a to tak, že několik metrů před své stanoviště včel postavíme prázdný úl, do kterého vložíme několik souší, v nichž byl v minulosti plod. Roje snadno vyhledávají tyto prázdné úly. Při takovém rojochytu musíme být maximálně opatrní, neboť může tento prázdný úl obsadit i roj neznámého původu, jež se přesouvá ze vzdálenosti i několik kilometrů od svého stanoviště.

Poznat s jistotou, že roj je náš, se dá jedine podle matky, která je označena číslem a známou v úlovém deníku. Ale ten včelaři zpravidla nemají.

Nesnažme se zvyšovat svůj stav včelstev na včelíně tím způsobem, že budeme odchytávat neznámé roje na různých místech na základě zavolání úřadů. Je to velice nebezpečné z mnoha důvodů..

Usazení roje.

S rojem vždy vyletí přibližně polovina včel z úlu. V roji jsou létavky, mladušky, trubci a vždy matka.

Pokud je to první roj z úlu, je v něm vždy stará matka. V dalších rojích ze stejného úlu jsou vždy mladé neoplozené matky. Roj z úlu odnáší poměrně velké množství zásob. Místo, kde se roj usadí, je závislé na tom, kde si sedne matka. Po nějaké době se do hroznů zavěsí celý roj. Poroje (další roje ze stejného úlu) s mladou matkou mohou velice často ulítnout na neznámé místo až několik kilometrů od původního stanoviště včelstva. Tyto roje je nutné zlikvidovat. Pokud jsme si jisti že roj, který máme, pochází z vlastního včelstva, je vhodné ho po sejmutí na několik hodin nechat v klidu, nejlépe ve studené místnosti. Samotné usazení můžeme provádět dvěma způsoby.

Nejdříve si musíme připravit úl, který vydezinfikujeme alespoň plamenem. Do tohoto úlu vložíme cca dvě souše, aby matka mohla okamžitě klást a zbytek doplníme mezistěny. Vyrojené včelstvo dokáže za krátkou dobu vystavět všechny mezistěny, které obsedá.

Roj lze usadit tzv. náběhem a to tak, že před česno dáme nějakou desku, na kterou vysypeme roj z rojáku. Po nějaké době nám včely začnou vcházet do úlu. Tento způsob je na pohled příjemný, ale poměrně zdlouhavý.

Rychle lze roj usadit tím způsobem, že na úl, který je vystrojen, postavíme prázdný nástavek nebo medník, do kterého vysypeme celý roj z rojáku. Včely obsadí úlový prostor, který je vystrojen, a za několik hodin, případně další den, můžeme prázdný nástavek odstranit. Tento způsob usazení roje trvá jenom několik minut.

V následujících dnech, zejména pokud není snůška, je nutné roj trochu pokrmít. Asi za pět dní provedeme kontrolu roje, a pokud zjistíme, že matka už klade vajíčka v souších, bude se

jednat o starou matku a tedy o prvoroj. Je vhodné tuto matku vyměnit za novou z dobrého chovu. Když matka začne klást vajíčka cca za deset dnů nebo déle, bude se jednat o poroj s mladou matkou.

Kontrola vyrojeného včelstva.

Známe-li včelstvo, ze kterého se vytvořil roj, měli bychom provést co nejdříve kontrolu. Necháme pouze jeden matečník a ostatní zrušíme. Lepší je zrušit všechny matečníky a přidat tam novou odchovanou matku. Pozor, včely s velkou oblibou staví matečníky při dolní loučce, které se velice špatně hledají.

Za určitých okolností můžeme vrátit do úlu původní matku, která nám z tohoto úlu vylítla a měla zastřížená křídla, ale musíme odstranit všechny matečníky. Matka, která má zastřížená křídla, odletí od úlu pouze několik metrů a padne na zem. Včely se vrátí zpět do úlu a matka zůstane pouze s hrstkou včel na zemi. Matku vrátíme zpět a uvězníme v klínce. Vložíme tam nějaký otevřený plod a když se včelstvo uklidní, matku z klícky za několik dnů pustíme mezi včely.

Kdo jsou vlastně trubčice – trubcokladné matky?

Včelaři občas tvrdí: „V úlu mám trubcokladnou matku a nemohu ji najít“. Trubcokladnou matku nelze najít, neboť se jedná o nezjištěný počet včel, které kladou neoplozená vajíčka. Včela má stejné pohlavní orgány jako matka kromě semenného vaku. Když nemohou včely krmit otevřený plod, začnou chaoticky klást vajíčka. Včely budou tento plod víčkovat

(tzv. hrboplod) a za 24 dnů se budou líhnout trubci, z chovatelského hlediska bez významu. Takovému včelstvu přidávat oplozenou matku se daří jen obtížně. Pokud bychom takové včelstvo chtěli nějakým způsobem zachránit, musíme nejdříve donutit včely krmit otevřený plod, který odebereme z jiného včelstva, ale i tak je pravděpodobnost přijetí matky minimální. Je lepší trubcokladné včelstvo zrušit a snadno si formou oddělků pořídit jiné

Oddělky.

Je to velice snadný a jednoduchý způsob rozšíření početního stavu včelstev. Ze všeho nejdříve si musíme zajistit kvalitní oplozenou matku. Nejlépe z nějakého vyššího chovu. Všechny tyto chovy rozchovávají matky z kvalitního a ověřeného materiálu. Seznam všech chovů bývá v časopisu Včelařství.

Samotný způsob tvorby oddělků je velice jednoduchý. Do připraveného úlu vložíme jako první od česna rámeček s mezistěnou a další prázdnou souš. Z některého včelstva, nebo z více včelstev odebereme tři až pět rámečků s velkým počtem včel s maximálně zavíčkovaným plodem. Další rámečky budou rovněž souše. Se zbytkem volného prostoru se nemusíme nikterak zabývat. Samotnou matku vložíme do vhodné přidávací klícky a část této klícky vyplníme medocukrovým těstem. Přístup k tomuto těstu pro včely uzavřeme. Klícku s matkou pověsíme mezi pláty, ve kterých je plod a to tak, aby měly včely maximální kontakt s matkou. Oddělek musíme trochu pokrmít. Asi za dva až tři dny odstraníme uzávěr medocukrového těsta a tím včely uvolní matku z klícky. Velice jednoduše poznáme přijetí matky. Oddělek nehučí, včely na česně se neklepou a nosí pyl. Tento oddělek je vhodné po přijetí matky postupně posilovat plodem z jiných včelstev, ale bez včel. Včely do doby krmení musí obsedat u větší rámkové míry (alespoň 10 rámečků). U nízkých nástavků takové včelstvo musí obsadit alespoň dva nástavky.

Výměny matek, proč ?

Kvalitní matka, dobrý zdravotní stav včelstva a správná činnost včelaře při ošetřování včel v průběhu roku, to je základ dobrých výsledků.

Každé včelstvo musí mít svou matku, která je takovým řídicím centrem. Chování celé skupiny vždy ovlivňuje matka. V knize „Včelařství“ Vladimír Veselý a kolektiv - je uvedeno, že matka měří 20 až 25 mm a její váha je 180 až 260 mg a za 24 hodin dokáže položit až 1500 vajíček.

Trochu historie.

V minulosti se rozchovávaly matky zejména z rojů, rojových matečníků a také z tichých výměn. Na území dnešních Čech převládaly matky černé německé včely. Postupně na východ převládala vlašská a balkánská včela. Importem včel docházelo ke vzájemnému nekontrolovatelnému křížení těchto linií včel s negativním dopadem. Projevilo se to zejména v malých výnosech medu, agresivitě, neovladatelnosti a ve značné rojivosti včel. Ještě v polovině minulého století můžeme najít záznamy o výnosech medu ze včelstva maximálně do 20 kg. Později se k nám importovala včela kraňská z Rakouska, známá pod názvem Sklenar 47, u které už tehdy bylo docíleno mnohem lepších výsledků.

Postupně bylo vykonáno mnoho srovnávacích pokusů, na kterých se podílel náš světově uznávaný odborník Ing. Vladimír Veselý se svým kolektivem. Jednoznačně bylo prokázáno,

že se včelou kraňskou lze docílit mnohem lepších výsledků. V sedmdesátých letech byl vyhlášen program výměny značně překřížených místních včel za včelu kraňskou. Také tyto začátky nebyly jednoduché a mnoho včelařů se k tomuto programu stavělo velice kriticky slovy: „Co nám ten výzkumák vnucuje, naše včela je ta nejlepší, atd.“

Za poměrně krátkou dobu se ukázaly přednosti programu chovu včely kraňské. Postupně bylo docíleno mnohem větších výnosů. Včela kraňská má poměrně rychlý jarní rozvoj a pro svou délku sosáku dokáže využívat lépe veškerou snůšku. Pro potřeby včelařů v ČR se tyto matky množí v chovech.

Tyto chovy odebírají kvalitní inseminované matky z Výzkumného ústavu a dalších pracovišť, které se inseminací zabývají.

Vyšší – šlechtitelské chovy.

V České republice je evidováno cca 100 vyšších chovů. V těchto chovech je vychováno každý rok cca 30 až 35 tisíc autochtonních matek. Nežjištěný počet těchto matek byl také vychován u některých včelařů, kteří odebírají inseminované matky. Každá inseminovaná matka má svou evidenční plemennou kartu a chovy musejí provádět každý rok vyhodnocení těchto matek i jejich dcer, které mají na svých včelnicích.

Hodnotí se:

- výnos medu na včelstvo kg
- průměr stanoviště kg
- mírnost
- sezení na plástech
-

rojivost

- jarní rozvoj
- stavba díla
- čistící chování včel

Pro kontrolu čistoty plemenného materiálu má Výzkumný ústav zpracovanou špičkovou metodu tzv. morfometrický rozbor.

Evidence matek v chovech.

Všechny chovy vedou matriční knihu odchovaných matek. Každá matka má také svůj evidenční lístek (viz „Včelařství“ č. 5/2007 článku „Než si objednáš matku z vyššího chovu“).

Jakých chyb se včelaři dopouštějí?

Než se rozhodneme pro výměnu matky, musíme vědět důvod. Měníme zásadně staré málovýkonné matky, také matky u včelstev, které nedosahují požadovaných medných výsledků. Nahrazuje též matky, kde je u včel větší agresivita. Výměna matky u noseμόzního včelstva je zbytečnou investicí.

Chovy zasílají matky poštou, která je schopna doručit zásilku do druhého dne. Není nutné v den doručení tuto matku přidávat okamžitě včelám. Postačí kapička vody do transportní klíčky a matku můžeme přidat až následující den, ale vždy bez doprovodu včel.

Matku nesmíme uchopit za zadečkovou část, jelikož by mohlo dojít k poškození vaječníků. Doprovodně včely by se měly utratit. Obavy ze zavlečení moru včelího plodu z některého chovu jsou naprosto zbytečné. Chovy mají certifikát na negativní přítomnost původce moru včelího plodu *Paenibacillus larvae*. Dosud v žádném chovu nebylo zjištěno ohnisko moru včelího plodu. Dnešní včely nelze chovat stejným způsobem jako to dělali naši předkové. Současné včely mají zcela jiné vlastnosti než tomu bylo v polovině minulého století. Potřebují mnohem

větší úlové prostory, abychom dokázali využít všechny jejich vlastnosti a také vyžadují trochu jiný způsob ošetřování v průběhu roku.

Přidávat včelám matku v srpnu nebo i později po zjištění, že včelstvo je dlouhodobě bezmatečné, je takřka zbytečné, i když je v úlu dostatek včel. Tyto včely v průběhu září uhynou a nová matka bude zimovat pouze s hrstkou včel. Navíc je tam velká pravděpodobnost, že ve včelstvu už budou včely trubčice.

Jsou včely bez matky, nebo ne?

Lze to poznat prostým pohledem. Včely se třesou, jsou hlučné, nejsou nakladená vajíčka a včely staví matečnický na otevřeném plodu. Když už tam plod není, můžeme provést tzv. plodovou zkoušku a to tak, že včelstvu vložíme rámek s otevřeným plodem z jiného včelstva. Nejlépe rámek, ve kterém jsou ještě vajíčka. Za několik dnů provedeme kontrolu. Když zjistíme, že včely staví matečnický na plodu zkušebního rámečku, jsou bez matky. Jsou-li ve včelstvu včely trubčice, pak včelstvo už nemá zájem stavět matečnický na otevřeném plodu. Takové včelstvo je nejlepší zlikvidovat..

Jak měnit matku?

Je mnoho způsobů, jimiž lze matku ve včelstvu vyměnit. Matky lze měnit od časného jara až do pozdního podzimu. Matku můžeme měnit formou oddělků a to tak, že zrušíme starou matku ve včelstvu a na to místo postavíme oddělek, který oddělíme novinovým papírem. Každé období má své podmínky pro přijetí matky, ale žádný způsob nelze považovat za zcela jistý. Včelstvo tvoří několik tisíc jedinců a stačí jediná včela, která může matku napadnout a zabít.

Několik zásad

- pokud není snůška, je dobré včelstvo trochu pokrmit
- včely musí mít co největší kontakt s matkou, která je v klínce; krmí ji a odebírají od ní
- poznávací feromon
- klíčka by měla být uzavřena a teprve když za dva až tři dny zjistíme, že včely kolem klíčky staví dílo, je to pro nás signál, že mají zájem o matku, pak odstraníme uzávěr a přes
- medocukrové těsto necháme matku odejít z přidávací klíčky
- včelstvo nesmíme žádným způsobem rušit a neprovádíme žádné kontroly nejméně týden

Důležité.

Už mnoho let včely obtěžuje parazit včelího plodu *Varroa destructor*. Česká republika má velice dobře zpracovaný postup při tlumení tohoto parazita ve způsobu i v samotných případech. Likvidovat tohoto parazita až v říjnu, je mnohdy pozdě.

Už v polovině června, tj. v době největšího rozvoje včelstva, bychom měli každých 24 hodin kontrolovat přirozený spad těchto roztočů. K tomuto účelu nejlépe slouží tzv. varroa dno, které by mělo být součástí každého moderního úlu. Podložky, které používáme pro kontrolu spadu, nelze použít. Tyto podložky musíme upravit sítem nejdříve silným a pak na vrchu jemným, aby včely nemohly roztoče vymést z těchto podložek. Ve včelařských prodejních lze tato síta zakoupit. Když se před několika lety započalo s monitoringem přirozeného spadu, tehdy se za nebezpečnou situaci považoval spad

10 roztočů za 24 hodin. V současné době lze považovat za nebezpečnou situaci už vůbec i minimální spad roztočů a je to pro nás signál, že musíme provést nějaké preventivní opatření.

K tomuto účelu lze použít desky s kyselinou mravenčí pod obchodním názvem Formidol. Kromě toho, že výpary kyseliny mravenčí zabíjí roztoče, neutralizují spory noseμόzy. Podmínkou je dodržení metodického pokynu, který je přiložen v obalu. Nejvhodnější umístění těchto desek je mezi nástavky.

V podmetu, tj. na dně úlu, mohou včely tyto výpary usměrňovat směrem z úlu ven. Desky s kyselinou mravenčí můžeme vkládat do včelstva i opakovaně.

Včasným preventivním opatřením při tlumení tohoto roztoče, uchováme dlouhověké včely, které nám budou v dalším roce vychovávat na jaře novou generaci včel.

Gabon pod názvem PF 90, nebo PA 92 je vázán veterinárním předpisem. Přípravek lze používat až po sundání nástavků s medem. I když se jedná o velice účinný tlumící prostředek při silném zamoření v průběhu roku, nemusí se nám podařit zachránit včelstvo před úhynem.

Medobraní.

Silné, zdravé včelstvo s kvalitní matkou je základ dobrých výnosů. K podmínce dobrých výnosů také patří dobré snůškové podmínky pro včely. Medy rozdělujeme do dvou základních skupin. To jsou medy květové, jejichž původ je v nektaru různých květin. Tyto medy můžeme dále rozdělovat na druhové medy, tj. medy řepkové, akátové atd.

Do druhé skupiny patří medy medovicové, nesprávně označované jako medy lesní. Medovici tvoří

hmyz, nejvíce mšice a červci. Mšice a červci odsávají medovici za určitých příznivých podmínek, zejména ze smrků, jedlí a listnatých stromů. Medovici tvoří převážně cukry sacharózy, glukózy, fruktózy a dalších složitých cukrů a látek. Tyto látky procházejí přes střeva producentů medovice a řitním otvorem jdou z těla ven. (Není vhodné toto sdělovat konzumentům těchto medů). Včely tyto vyloučené látky odebírají a dále zpracovávají. Další, můžeme nazvat meziskupinou, jsou tzv. medy smíšené. Tento název rovněž nemají v oblibě naši odběratelé medu v domnění, že včelař nějakým způsobem provádí míchání medu atd. Medy smíšené jsou velice chutné. Jejich původ je v přesně nezjištěném množství medů květových a medovicových.

Odebírání medných plástů.

Včelstvu budeme odebírat plásty pouze se zralým medem, který bude obsahovat maximálně 19 % vody. K měření vody lze v obchodní síti zakoupit refraktometer. Neodebírejte medné plásty včelstvu v době silné, zejména květové snůšky. Teorie o zavíčkování jedné, anebo dvou třetin plástu, ne vždy je ta správná. Když silně trháme rámeček a vystříkne nám z toho med, je to důkaz toho, že med je nevyzrálý s velkým obsahem vody. Nevýhodou maloprostorových úlů je, že mnohdy včely víckují při silné snůšce ještě nevyzrálý med a navíc pokud ten úl není ještě dostatečně odvětrán, je to jako sušení mokrého prádla v uzavřené místnosti. Opět je výhledu nástavkový způsob včelaření. Při zjištění, že nástavek je plný a med je nevyzrálý, vložíme další prázdný nástavek na včelstvo pod stavající plný nástavek.

Manipulace s mednými plásty.

Zejména musíme dbát na to, aby se nám včely nedostaly do převozních obalů (případně do meddárén) v době, kdy není snůška. Je nebezpečí, že by mohlo dojít k loupežím. Rovněž bychom neměli k vytáčení medu používat staré zrezlé medomety. Med bychom měli vytáčet pouze v místnostech k tomu určených.

Med skladujeme pouze v nádobách, které jsme nikdy nepoužili k jiným účelům. Nejvíce oblíbenou nádobou na skladování medu jsou takřka nezničitelné konve ze slitiny hliníku, které v současné době nikdo nevyrobí. Jejich nevýhodou je velká hmotnost (cca 40 kg) s medem. V současné době lze v obchodních sítích včelařských potřeb koupit lehké obaly na cca 25 kg medu. Jejich váha bez náplně je 1150 g, ale nevýhodou je nepříliš dlouhá trvanlivost tohoto obalu.

V poslední době jsme objevili nádoby z plastů na skladování medu. Při použití těchto plastových nádob musíme dbát na to, aby nádoba byla určena pro potravinářské účely.

Měli bychom při vytáčení medu cedit přes speciální včelařská síta a zamezit tím přítomnost zbytku vosku v medu. Vyčeření medu není příliš dokonalé. Medy skladujeme ve vhodných místnostech při normální pokojové teplotě v řádně uzavřených obalů. Med je hygroskopický a má snahu do sebe absorbovat vlhkost z místnosti, různé pachy a vůně.

Prodej medu.

Po rozpadu výkupních středisek družstva Jednota po roce 1990 došlo také k silnému poklesu výkupních cen medu. Využili to tehdy noví výkupci medu a med vykupovali za cenu nižší, než byly výrobní náklady. Řada včelařů snížila početní stav včelstev, anebo úplně přestala včelařit. Navíc k prodeji tzv. „ze dvora“ byly podmínky ze strany veterinárních správ neproveditelné pro skupinu malovčelařů.

Naštěstí vše pominulo a došlo ke změně veterinárních předpisů pro prodej medu přímo od včelaře. V současné době lze zakoupit na prodej medu vhodné obaly s dovozem a hlavně včelaři se naučili prodávat svůj med sami. Při prodeji medu musíme dodržovat základní zásady hygieny. Nesmíme používat nevhodné obaly. Za nevhodný obal lze také považovat sklenici s víčkem OMNIA, protože po otevření netěsní. Med u spotřebitelů by se neměl skladovat v lednicích a vedle dalších potravin, které vylučují nějaké pachy.

Med ve sklenici by měl být řádně uzavřen šroubovacím víčkem. Přírozenou vlastností medů zejména květových je krystalizace. Naši odběratelé tomu říkají cukernatění. Žel tento nesprávný výraz používají i někteří včelaři. Med před plněním do sklenic musíme vhodným způsobem ztekutit. V obchodech včelařských potřeb lze koupit ohřívací spirály.

Slunovrat – smetence – ošetření souší.

Letní slunovrat je právem považován za začátek včelařského roku. Je to také čas přípravy včel na přežití během dlouhé zimy a pro včelaře zajištění dobrých výsledků v následující včelařské sezóně.

Podletí.

V přírodě postupně mizí zdroje snůšky kromě pozdních medovicových. V úlech se staršími matkami ustává plodování zejména do plástů, ve kterých nebyl nikdy žádný plod. Také klesá stavební činnost včel. Je nejvyšší čas provést

výměny starých a málo výkonných matek a z prostoru, v němž bude včelstvo zimovat, je třeba odstranit nedostavěné mezistěny. Nesmíme odstranit pylové zásoby a necitlivě do rozmístění těchto zásob zasahovat. Je vhodné v první polovině července odstranit nebo vyřezat stavební rámy s trubčím plodem. Jinak by to byl dobrý „domov“ pro roztoče varroa destructor. Trubci, kteří se líhnou ke konci července a později, nedospějí a z chovatelského hlediska nemají žádný význam. Nesmíme zapomenout provést kontrolu přirozeného spadu roztočů varroa destructor.

Kdy zmenšit úlové prostory?

Nelze jednoznačně stanovit přesnou dobu. Záleží to zejména na snůškových podmínkách, ale rozhodně po 20. červenci je pro to nejvyšší čas. Je to doba, kdy musíme začít s intenzivní přípravou včelstva na zimu. Měli bychom včelám odstranit medovicové medy, na kterých včely špatně zimují. Provést kontrolu množství plodu a podle tohoto zjištění se rozhodnout, v jak velkém úlovém prostoru bude včelstvo zimovat. Rozhodující je množství plodu v plodišti a nikoliv množství včel. Koncem srpna a počátkem září dojde k prudkému poklesu početního stavu včel a v úlu zůstanou pouze dlouhověké včely. Dále provedeme kontrolu stavu zásob. Včelstvo má mít alespoň 3 až 5 kg. Pokud tomu tak není, okamžitě po zrušení medníků – zmenšení úlového prostoru, zásoby doplníme cukerným roztokem v poměru 1:1, neboť je nebezpečí, že včelstvo může i v tuto dobu, pokud není naprosto žádná snůška, padnout hladu.

Podle čeho se rozhodnout?

Při zjištění, že má matka v úlu zakladené alespoň dvě třetiny souší úlového prostoru (plod, vajíčka), neměli bychom tento prostor už zmenšovat. U rámkové míry 39x24 cm by to měly být dva nástavky.

Když tomu tak není, je lépe nechat včelstvo zimovat v menším prostoru. Početní stav starých včel, které se budou z nedostatku prostoru vyvíjet na česně, není rozhodující. Tyto včely využijeme pouze pro krmení. Počátkem září nám odejdou. Vyzimované silné včelstvo s velkým počtem tzv. dlouhověkých včel v dobrém zdravotním stavu je zárukou dobrých výsledků v další sezóně i bez větších zákroků na jaře následujícího roku. Zazimování „slaboši“ jsou na jaře ještě slabší a vyžadují mnoho zákroků při ošetřování.

A jak dál?

Pokud není žádná snůška, měli bychom včelstvo trochu podnitit přibližně 1 kg cukru na litr vody. K účelu podněcování jsou optimální stropní krmítka s víčky. Můžeme také použít suchý cukr, který mírně navlhčíme vodou. Lze to jenom u takových krmítek, do kterých mají včely přímý přístup. Tímto způsobem vytvoříme ve včelstvu „umělou“ snůšku. Včely budou krmit matku a ta se opětovně rozklade.

Z tohoto plodu budou včely tzv. „dlouhověké“ a do zimy si dokážou vytvořit dostatek tukových tělísek. Při použití jiných krmítek musíme včely pobízet v menších dávkách několik dnů. U včelařů s větším počtem včel je to značně ztěžující.

Smetence.

V průběhu měsíce července si můžeme snadno rozšířit stav včelstev ve svém včelíně formou

smetence. Je několik způsobů, jak to lze provést, ale především musíme mít k tomuto účelu kládoucí matku. Velice snadno to lze provést u nástavkových úlů bez ohledu na rámkovou míru. Celý nástavek s větší rámkovou mírou nebo alespoň dva nástavky s menší rámkovou mírou položíme na jiné dno úlu.

Ke včelám okamžitě přidáme matku v uzavřené kličce a mírně je budeme krmit. Asi za dva až tři dny provedeme kontrolu. Když zjistíme, že kolem kličky je postaveno alespoň trochu včelího díla, je to pro nás signál, že včely mají o matku zájem. Odstraníme uzávěr a přes medocukrové těsto matku uvolníme do včelstva.

Dalším způsobem lze vytvořit smetence tak, že z několika úlů smeteme za pomoci smyky alespoň 1 kg včel do rojáku, kam pověsíme v uzavřené kličce matku. Roják na několik hodin odložíme do studené místnosti. Smetence musíme v rojáku trochu pokrmit alespoň medocukrovým těstem. Vystrojíme si nový úl a na něj položíme další prázdný nástavek. Za několik hodin tento smetence vysypeme do úlu a matku v uzavřené kličce pověsíme mezi rámy. Tu opět za dva až tři dny uvolníme přes medocukrové těsto.

K usazení smetence lze také použít narkotizační prostředek Apinar. Smetence nemusíme uložit vůbec do studené místnosti. Včely v rojáku mírně narkotizujeme. Když přestanou hučet, můžeme je přímo vysypat do úlu. V tomto případě lze matku přidat tzv. „naostro“ vhozením mezi včely. Na místo Apinaru lze také použít Ledek 30.

Zavíječ voskový – likvidátor včelího díla.

Společně se včelou žije v přírodě také „zavíječ voskový“, který je znám u včelařů pod lidovým názvem „motýlice“. Jenom náhodně můžeme zavíječe najít v úlu. Může to být jenom tehdy, pokud včelstvo dlouhodobě neobsadí celý úlový prostor. Tento motýl se snadno dostane i do dobře uzavřeného skladu souší. Samička za několik hodin dokáže naklást až několik tisíc vajíček. Z těchto vajíček se asi za týden líhnou larvičky a ty se za tři až čtyři týdny dostanou do stádia kukly a to už začíná pohroma ve skladu včelího díla.

Včelí dílo – souše – bychom měli před uložením nechat tzv. „olízat“ včelám v úlech. (Lze to provádět pouze u menšího počtu včelstev). I ten nejlepší medomet nedokáže naprosto do sucha očistit souše. Pokud není snůška, včely to zvládnou cca za 24 hodin. Tyto souše ukládáme podle možnosti vzdušně, ale nikdy ne do „komínku“. Včely by se už k uloženému dílu neměly dostat. K likvidaci zavíječe včelaři nejvíce používají sirné knoty. Sklad souší by se měl každých deset dnů vysířit.

Ošetřovat souše musíme až do té doby, dokud teplota trvale neklesne pod + 10 st. C. Stále více včelařů si pořizuje chlazené sklady. Vyplatí se, protože plasty skladované v chladu a suchu včely daleko ochotněji přijímají.

Krmení včel.

Přirozenou potravou pro včely je zejména nektarový med. Cukry řepné nebo třtinové jsou pro včely náhražkou, kterou musí zpracovat.

Krmení cukrem.

Včelstvo můžeme považovat za „malou chemickou továrnu“. Cukr, který včelám podáváme, je téměř čistá sacharóza. Včely cukr při podání

štěpí na invertovaný cukr, který je směsí glukózy a sacharózy.

Tímto způsobem upravený řepný nebo třtinový cukr je pro včely stravitelný. Zimování včel na cukru je poměrně velkou zátěží proti zimování na medu. Med totiž, na rozdíl od cukru obsahuje mnoho dalších důležitých látek pro výživu

Co nejdřív musíme udělat?

V ČR se používá mnoho úlových systémů, různých krmítek, velikostí česů, způsobů větrání, velikostí rámků atd. Z tohoto důvodu nelze jednoznačně říci, jak postupovat před zahájením krmení. Všeobecně je nutné dodržet základní podmínky. Především provést úpravu velikosti česového prostoru a tento prostor nesmíme v průběhu zimy při klesající teplotě zmenšovat. Pokud úl – nástavek – má větrací očko, nesmíme ho rovněž při klesající teplotě uzavírat. Je třeba si ujasnit, jaké množství cukerného roztoku budeme včelám podávat. Není dobré včelám dodat nadměrné množství cukru na zimu.

Zavíčkované zásoby, na kterých včely zimují, jsou pro ně studené a navíc tyto nespoteřované zásoby se nám mohou v následujícím roce dostat při vytáčení do medu. Ještě horší je však pro včely nedostatek zpracovaných zásob na jaře. Doplnění těchto zásob je po zimě dost problematické a pro včely velice zatěžující. Z toho plyne jediný závěr. Každý chovatel včel se musí rozhodnout sám, jaké množství cukerného roztoku dodá včelám na zimu.

Příprava cukerného roztoku – krmítka.

Cukr ředíme vodou v poměru 3 díly cukru na dva díly vody. Cukr musí být kvalitní, nejlépe krystal, ale může to být také krupice. Voda slouží k tomu, aby včely mohly snadno cukr zpracovat. Větší

podíl vody není vhodný, včely musí vodu odpařit a tím se prodlužuje doba krmení. Používají se různá krmítka podle technického vybavení úlu. V některých úlech je krmítko součástí stropů. Do těchto krmítek se musí nalévat co nejvíce rozpuštěný roztok. Za velice oblíbené krmítko lze považovat děrovaná víčka (jeden kus asi 5.- Kč), která nasazujeme na sklenice tří nebo více-litrové. Do těchto sklenic můžeme dávat hrubý krystalový cukr až po hrdlo a potom dolijeme vlažnou vodou. Cukr ve sklenici rozmícháme a hned jí podáváme včelám. Jiné cukry musíme částečně rozpustit až do šedivě kalného roztoku. Za naprosto nevyhovující krmítko lze považovat sklenice - tzv. „balónky“, které znají a ještě je používají starší včelaři.

Kdy a jak začít s krmením?

Jednoznačně nelze stanovit dobu, ale mělo by to být v průběhu měsíce srpna. Musíme využít čas, než se začne líhnout nový plod, ze kterého budou tzv. dlouhověké včely. Pokud není žádná snůška, matky velice málo kladou. Je proto vhodné včely koncem července až počátkem měsíce srpna podnitit. Od zahájení podněcování, asi za 21 dnů než se začne líhnout plod, bychom měli krmit na zimu. Cukerný roztok podáváme v maximálních dávkách. Měli bychom dávat najednou dávku tři i více litrů. Nakrmit je vhodné v co nejkratší době. Ke zpracování zásob musíme využít starých včel, které se budou ztrácet v první polovině září. Takto ušetříme mladé vylíhlé včely od zpracování těchto zásob.

Většina včelařů podává cukerný roztok večer a do všech úlů najednou. To lze jenom při menším počtu včelstev. Je celkem jedno, zda krmení budeme podávat i v průběhu dne. Můžeme podávat roztok také jenom části včelstev a zbytku následující den. V době krmení

není vhodné ve včelách provádět jiné další zákroky.

Slídivost včel – loupeže.

Slídivost včel je jejich přirozená vlastnost, která mnohdy končí loupeží. Nejčastěji k loupežím dochází při nekvalitní matce ve včelstvu. V takovém případě nepomůže zužování česového prostoru ani jiné zákroky. Dalším důvodem loupeží při krmení je možnost přístupu do prostoru krmítka jinou cestou než z úlu. Také musíme dávat pozor na sklad souší. Mnohdy nepochopitelným způsobem se nám včely do prostoru těchto skladů dostávají.

Nemoci včel.

Je jich velká řada a podrobně jsou popsány v knize „Včelařství“ Vladimír Veselý a kolektiv. „Mor včelího plodu, pohroma a obnova“ od autora Ing. Dalibora Titěry, Csc. V těchto publikacích se dočteme o příčinách nemocí, zejména způsobu jejich tlumení. Tuto odbornou literaturu lze zakoupit ve včelařských prodejnách. Některé publikace jsou neprodejná a jsou v knihovných základních organizacích.

Stanoviště, přesuny včelstev, susedské vztahy.

„Včely si donesou.“ jsou slova často používaná u některých včelařů. Nelze proti tomu nic namítat, ale nejsou to optimální podmínky k dobrým výnosům. Za optimální lze považovat pouze stanoviště, kde je od časného jara až do pozdního podzimu dostatek nektarodárných rostlin a dalších hostitelů producentů medovice. Včely jsou schopny doletět za pastvou až několik kilometrů, ale i pro včelstva chovaná v současných ekonomických podmínkách, platí slova, že „čas jsou peníze“. Čím blíže ke stanovišti jsou tyto zdroje, tím lépe.

Včelíny, včelnice.

Včely pro svůj let používají nejraději koridor od východu na jich. Ve směru letu včelám nevyhovují vysoké stromy, větší vodní plochy, silnice s velkým provozem. Včelíny a zejména včelnice bychom měli stavět na okraji zahrady, případně u lesa, kde jsou listnaté stromy. Včely velice citlivě reagují na první ranní sluneční paprsky a při stoupající teplotě tyto stromy tvoří stín, takže nedochází k přehřívání úlového prostoru. Včelám nevyhovuje místo s malým prouděním vzduchu, jako jsou studená údolí. Také bychom neměli stavět včelíny a včelnice pod vysokým napětím a poblíž radarů, kde je silné elektromagnetické pole. Při stavbě včelínů se musíme řídit stavebním zákonem (www.vcelarstvi.cz Podmínky stavby a zařízení pro včelařské účely). Pro zřízení včelnice na cizím pozemku je dobré mít uzavřenou smlouvu s majitelem pozemku. Včelíny a také včelnice mimo obydlená místa je nutné označit rovnoarmenným trojúhelníkem o rozměru 100x100x100 cm, který je obarven žlutou signální barvou a dobře viditelný z letadla. Na nezajištěné přístupové cesty je vhodné umístit upozornění POZOR VČELY.

Neobsazujeme včelíny, v nichž někdy došlo k úhynu včel a už vůbec nepoužíváme zánovní úly, ve kterých někdo někdy z neznámých důvodů přestal včelařit, i když na pohled vypadají zachovale. Je to velice nebezpečné, neboť pokud došlo k úhynu na mor včelího plodu, jsou jeho spory aktivní i po několika desítkách let. Dezinfekcí (sterilizací) se těchto spor s největší pravděpodobností nezbavíme.

Přesuny včelstev.

Přesun včelstev je vhodné předem projednat se Státní veterinární správou. Pokud by došlo k dočasnému vyhlášení ochranného pásma na novém stanovišti, pak z tohoto pásma už nesmíme včely odstěhovávat. Při zřízení nového stanoviště, musíme mít vždy souhlas majitelé pozemku a rovněž se musíme předem nahlásit na příslušný obecní úřad. Ze slušnosti bychom to měli oznámit také místní ZO ČSV o.s.

V současné době se již minimálně používají klasické kočovné vozy - maringotky, které nesplňují podmínky provozu vozidel na komunikacích (nemají registrační značky). Při dodržení příslušných podmínek lze i tyto kočovné vozy použít. Povolení k jízdě na komunikacích vydává Odbor dopravy na základě žádosti, ke které je nutné doložit stanovisko Policie ČR a správce komunikace.

Sousedské vztahy.

Chovem včel nebo jiných zvířat nesmíme „nadměrně“ obtěžovat své sousedy a okolí. Ve slově nadměrně se rozumí, že nesmíme chovem těchto zvířat bránit jiným k vykonávání jejich obvyklé činnosti. To, že je někdo v okolí alergický na včelí jed, nemusí být důvodem zákazu chovu včel v této oblasti. Alergie je určité zdravotní omezení a osoba, která je alergická na nějaký alergen, se musí řídit pokyny lékaře.

Pokud dojde ke sporům, řeší je ve správním řízení obecní úřad. Když není schopen tento orgán věc odborně posoudit, může si vyžádat od včelařské organizace nebo od znalce v oboru včelařství vyjádření. Sousedské spory může řešit rovněž soud, který postupuje obdobně, ale ten si k posouzení nechává zpracovat znalecký posudek. Organizovaní včelaři mohou při řešení sporů požádat o právní pomoc

Svaz včelařů. Jako včelaři musíme maximálně předcházet těmto sporům. Na stanovišti můžeme chovat pouze přiměřené množství včelstev. Každý další úl představuje několik tisíc včel v koridoru letu.

U agresivních včel se snažme co nejdříve provést výměnu matky. Je vhodné počet zámků ve včelách omezit na minimum. Neměli bychom je provádět před bouřkou a tehdy, když je nejvíce létavek v úlu. Včely je možné po výletu z úlu nasměrovat výsadbou keřů nebo plotem z jemné síťoviny. Včely také nerady přelétávají koruny stromů. Za nejlepší lék na tlumení bolesti souseda po žihadle je dárek sklenice medu.

Kdo může chovat včely?

Na území ČR může chovat včely každý i osoby mladší 18 let. Žádný chovatel včel nemusí být organizován ve Svazu včelařů a při chovu včel nemusí nikomu prokazovat své odborné znalosti. Je to obdobně jako u jiných druhů domácích zvířat. Chovatel včel musí řádně pečovat o včely a dodržovat platná nařízení Státní veterinární správy, zejména v předcházení a tlumení nemocí včel.

Hlášení – komu a kdy?

Každý rok do konce února jsou chovatelé včel povinni písemně oznámit umístění trvalých stanovišť včelstev na příslušný městský nebo obecní úřad. Je-li stanoviště blízko hranice dvou správních orgánů, je vhodné, ale nikoliv povinné, oznámit to oběma. Nové umístění včelstev a kočovných vozů se musí oznámit nejméně pět dnů předem.

Bude-li nové stanoviště včelstev mimo zastavěnou část obce, chovatel připojí jednoduchý situační náčrtek s označením stanoviště včelstva. Stanoviště mimo zastavěnou část obce označí chovatel umístěním žlutého rovnostranného trojúhelníku v délce každé strany 100 cm a to v horizontální poloze. Je vhodné na přístupové cesty vyvěsit výstražné oznámení POZOR VČELY.

Ošetřovatelé porostů musí postupovat podle zákona č. 326/2004 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 327/2004 Sb. Škody na včelách, zaviněné zemědělskou činností, je nutné okamžitě oznámit příslušné Veterinární správě a Českému svazu včelařů o.s. právnímu oddělení a dále postupovat podle jejich pokynů.

Každý rok do 1. května je nutné nahlásit základní organizaci úhyn včelstev během zimy. Podezřelý úhyn vždy také nahlásit veterinární správě.

Každý rok, nejdříve do 15. září mají chovatelé včel za povinnost oznámit Českomoravské společnosti chovatelů Hradištsko stanoviště a počty

včelstev. Registrační povinnost mají všichni včelaři, i ti kteří nejsou ve Svazu včelařů. Těm, kteří jsou již registrovaní, posílá společnost k doplnění každý rok dotazník. Noví chovatelé včel se musí registrovat. Uvádí se chovatel, bydliště, počty včelstev a šestimístné číslo katastrálního území. Toto číslo lze zjistit na městském nebo obecním úřadě.

Roje – vstup na cizí pozemek.

I když se bude prokazatelně jednat o náš roj, neměli bychom bez souhlasu majitele pozemku /zejména oploceného/ na pozemek vstupovat. Za určitých okolností by to možné bylo, ale jen tehdy, pokud by včely svým chováním ohrožovaly zdraví dalších osob. Při možných sporech by majitel roje asi dost problematicky prokazoval skutečnost, že byl nucen vstoupit bez povolení na cizí pozemek. V takovém případě je lépe zavolat hasiče, kteří mají technické vybavení a zpracovaný „Bojový řád“ k likvidaci včel a dalšího hmyzu.

Kdo může zakázat chovat včely?

Zakázat chov včel nelze. Bylo by to v rozporu se zákonem - § 127 OZ ukládá chovateli zdržet se takového jednání, kterým by nad míru přiměřenou poměrům..... To znamená, že i soud může ve svém rozsudku uložit pouze povinnost ZDRŽET SE.

Chovat včely můžeme všude, kde nebudeme nadměrně obtěžovat sousedy. Rozhodně však nemůžeme chovat včely v místech, kde je velká koncentrace osob, poblíž mateřských škol, nemocnic a na dalších obdobných místech.

Alergie na včelí jed.

Skutečnost, že náš soused je alergický na včelí jed, ještě není důvodem k odstěhování včel. Nikdy nelze prokázat, od kterých včel byl soused napaden. Tato skutečnost je pro nás na závazení. Rozhodně nechceme někomu svým chovem včel ublížit na jeho zdraví. Celé okolí by nás jako včelaře rozhodně odsoudilo. Někteří alergici na včelí jed se dožadují přemístění včel i z větší vzdálenosti ze strachu, který nám včelařům je pochopitelný.

Škody způsobené jinou osobou – krádeže.

Při zjištění takové události se nesmíme zbytečně pohybovat v těchto prostorách a zjišťovat rozsah škody. Svou činností bychom zbytečně poškozovali případné stopy pachatele. Ze všeho nejdříve musíme věc oznámit na příslušné obvodní oddělení policie ČR. Rozsah škody se posuzuje nikoli podle pořizovacích nákladů, ale podle skutečně způsobené škody. Zohledňuje se stáří úlů, popřípadě dalšího včelařského zařízení. Škoda do 5.000.- Kč je přestupkem. Trestným činem je škoda vyšší než 5.000.- Kč.

Zpracoval: Josef Šefčík
Lektorovali: Ing. Dalibor Titěra Csc.
Mgr. Jarmila Machová
Jazyková úprava: Mgr. Kateřina Veselá

PŘÍLOHA MĚSÍČNÍKU VČELAŘSTVÍ č. 10/2011

Vydal: Český svaz včelařů, občanské sdružení (IČO 00 44 32 39). **Místo vydání:** Praha. **Vedoucí redaktor:** Mgr. Antonín Karoch.

Přílohu připravily: pracovnice ekonomického oddělení sekretariátu RV ČSV a Mgr. J. Machová

Adresa redakce: Včelařství, Křemencova 8, 115 24 Praha 1, **tel.:** 224 932 351, **fax:** 224 934 977, **e-mail:** redakce@vcelarstvi.cz.

Grafická úprava a předtisková příprava: NVT Repro, Jinočanská 24, 161 00 Praha 6.

Tisk: Česká Unigrafie, U Stavoservisu 1, 100 40 Praha 10.

MK ČR E 126

ISSN 0042-2924